

БУЛАТКА ЧЕРВОНА

Cephalanthera rubra (L.) Rich. (*Serapias rubra* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісна рослина зі складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Європа, Кавказ, Середня та Мала Азія, Іран, Пн. Африка. В Україні — Закарпаття, Карпати, Полісся, Лісостеп, Гірський Крим, Степ (рідко). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Чк, Пл, Дц, Лг, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяцій багато, в них нараховується від кількох особин до 30–40, їх щільність низька. Вони неповночленні, переважають дорослі вегетативні рослини, молоді рослини відсутні або становлять невеликий відсоток.

Причина зміни чисельності.

Зривання на букети, руйнування екоотопів, вирубка лісів, заміна насаджень штучними культурами.

Умови місцезростання

Тинисті та розріджені листяні і хвойні ліси, серед чагарників, на узліссях, в групуваннях кл. *Quercus-Fagetalia* (порядок *Fagetalia sylvaticae*, *Dentaria-Fagetalia*, *Quercus-Carpinetalia betuli*), *Quercetum pubescenti-petraeae* (порядок *Ornoco-Cotinetalia*), *Erico-Pinetum* (порядок *Erico-Pinetalia*). Вид є діагностичним для угруповань підсоюзу *Cephalanthero-Fagenion* кл. *Quercus-Fagetalia*. Рослини зростають на ґрунтах різної вологості і кислотності, з перевагою багатих на гумус та вапно. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–50 см заввишки. Кореневище висхідне. Стебло тонке, пряме або трохи звивисте, вісь суцвіття і зав'язь вгорі залозисто опушені. Листки 4–5, ланцетні, до 12 см завдовжки. Суцвіття негусте, з 2–8 (12) великих лілово-рожевих, з білуватою губою квіток. Приквітки лінійно-ланцетні, майже дорівнюють зав'язі. Зовнішні листочки оцвіттини ланцетні, дрібно опушені, до 2,5 см завдовжки, внутрішні — овално-ланцетні, коротші від зовнішніх. Губа білувата, на верхівці і по краях рожева. Зав'язь скручена, сидяча, опушена. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням і вегетативно. За несприятливих умов рослина може до 20 років вести підземний спосіб життя.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ, Черемському, Канівському, Кримському, «Мис Мартьян», Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, «Розточчя» ПЗ, Карпатському, «Ужанському», «Синевир», «Подільські Товтри», «Святі гори» НПП. Контроль за станом популяцій. Заборонено збирання, суцільні рубки лісів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, ботанічному саду Львівського національного університету ім. Івана Франка, але культивують рідко через низьку ефективність приживання.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина и др. 1991; Каталог раритетного біорізноманіття... 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Токарюк та ін. 2002; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, В.І. Гончаренко, О.О. Орлов, С.М. Панченко
Фото: Я.П. Дідух

ЯЗИЧОК ЗЕЛЕНИЙ

Coeloglossum viride (L.) C. Hartm. (*Dactylorhiza viridis* (L.) R.M.Bateman, Pridgeon et M.W.Chase, *Satyrium viride* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісна рослина. Голарктичний, переважно гірський вид. Єдиний представник роду у флорі України.

Ареал виду та його поширення в Україні

Помірний пояс Євразії і Пн. Америки. В Україні трапляється в Карпатах (від низин до субальпійського поясу), на Опіллі, в Розточчі та Гірському Криму. Адм. регіони: Рв, Жт, Кв, Ль, Ів, Зк, Чц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

В цілому популяції малочисельні, з низькою щільністю особин (1–3 особина на м²), але трапляються значні за площею та чисельністю популяції.

Причини зміни чисельності

Порушення природних біотопів внаслідок меліоративних робіт, вирубування лісів, випасання худоби, рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання

Зростає в листяних та хвойних лісах, серед чагарників, на високогірних луках. Найчастіше трапляється у складі угруповань порядку *Nardetalia* (кл. *Nardo-Callunetea*), які формуються на бідних і кислих ґрунтах. Виявлений також на вапнякових відслоненнях в угрупованнях асоціації *Thymo-Festucetum saxatilis* (кл. *Carici rupestris-Kobrisietea bellardii*), у складі високогірних ценозів порядку *Calamagrostietalia*

villosae (кл. *Betulo-Adenostyletea*), в лісових та чагарникових ценозах порядку *Vaccinio-Piceetalia excelsae* (кл. *Vaccinio-Piceetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–25 (40) см заввишки, з двічіпальчатороздільними бульбами. Стебло з 3–5 черговими, рівномірно розміщеними, світло-зеленими листками, від овальних до продовгувато-ланцетних, 3–11 см завдовжки та 3–5 см завширшки, верхні листки значно дрібніші за нижні і гостріші. Суцвіття негусте, циліндричне з 10–25 дрібних, від жовтувато-зелених до буруватих квіток. Приквітки лінійно-ланцетні або ланцетні, довші за квітки, або верхні трохи коротші. Листочки оцвітчини складені шоломом, губа нагадує звис-

лий язик, трилопатева, середня доля коротша бічних. Шпорка мішечкоподібна (2 мм x 1 мм). Зав'язь сидяча, скручена. У високогірних рослин зовнішні листочки оцвітчини і зав'язь часто пурпурові або буруваті. Цвіте в травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується переважно насінням, зрідка вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється в Карпатському БЗ, Кримському і «Горгани» ПЗ, НПП «Синевир», «Ужанський» та Карпатський. Необхідний контроль за станом популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

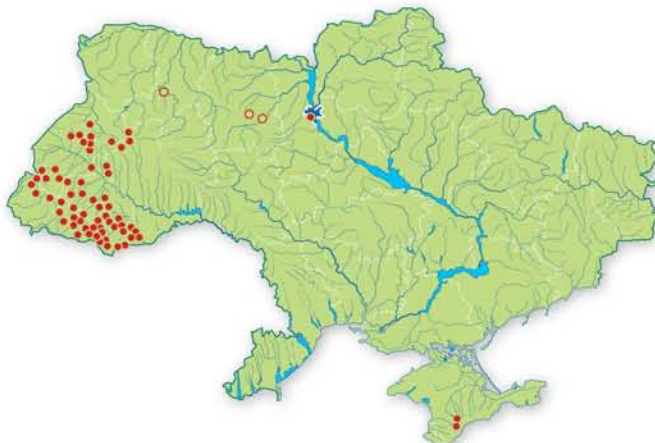
Господарське та комерційне значення

Лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Мосякін, Тимченко, 2006; Орлов, 2005; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней, С.Л. Мосякін
Фото: В.В. Буджак

КОМПЕРІЯ КРИМСЬКА, КОМПЕРІЯ КОМПЕРА

Comperia comperiana (Steven) Asch. et Graebn.
(*C. taurica* K.Koch, *Himantoglossum comperianum*
(Steven) P.Delforge, *Orchis comperiana* Steven)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Реліктовий вид, що має складний цикл розвитку, представник монотипного роду на пн. межі вузького диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Мала Азія (Туреччина, Сирія, грецькі о-ви біля малоазійського узбережжя), Крим. В Україні — зх. частина Пд. берега Криму. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції ізольовані, нечисленні, (ур. Батилиман, скелі Ласпі, м. Форос, ур. Мелас, с. Орлине), щільність дуже низька, зростає поодиночі або рідше невеликими групами. Ареал виду скорочується.

Причини зміни чисельності

Курортне будівництво, рекреаційне навантаження, зменшення вологості ґрунту внаслідок виснаження гірських джерел, зривання квітів на букети.

Умови місцезростання

Світлі, переважно ялівцеві, ліси, галявини та узлісся, що формуються на вапнякових коричневих ґрунтах. Похідні угруповання класу *Quercetea pubescenti-petraeae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до

50 см заввишки. Бульби цілісні. Листки довгасті, розміщені біля основи стебла. Суцвіття довге негусте. Квітки великі (до 8–9 см разом з ниткоподібними придатками), білорожеві. Губа білувато-рожева, значно довші за інші листочки оцвіттини, широко клиноподібна, трилопатева, лопаті витягнуті в довгі (5–7 см завдовжки) ниткоподібні придатки. Цвіте у травні–червні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується переважно насінням. Характерне періодичне цвітіння окремих особин, а також вузька вибірковість насіння до грибів-симбіонтів.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатків Бернської конвенції

та переліку СІТЕС. Охороняється в ПЗ «Мис Мартьян» і Ялтинському, у ряді заказників. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Заборонено порушення умов місць зростання, проведення рубок, збирання рослин на букети, викопування бульб.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

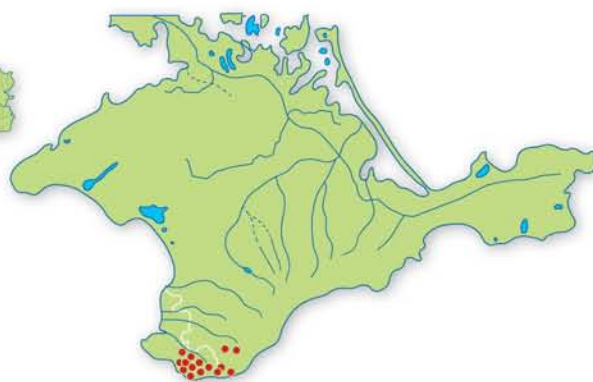
Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева і др., 1991; Заверуха, Андриєнко, Протопопова, 1983; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Каталог рідких, исчезающих и уничтожаемых растений флоры Крыма, рекомендуемых для заповедной охраны, 1975; Редкие и исчезающие виды флоры СССР, нуждающиеся в охране, 1981; Редкие растения и животные Крыма, 1988; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автори: Я.П. Дідух, В.В. Протопопова, С.Л. Мосякін
Фото: В.П. Гелюта, Р.Я. Кіш

КОРАЛЬКОВЕЦЬ ТРИЧІНАДРІЗАНИЙ

Corallorhiza trifida Châtel. (*C. neottia* Scop.,
C. innata R.Br., *Ophrys corallorhiza* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Рідкісна рослина. Єдиний представник роду у флорі України. Сапрофітна (симбіомікотрофна) орхідея зі складною біологією розвитку.

Ареал виду та його поширення в Україні

Голарктичний вид, поширений в помірному поясі Євразії і Пн. Америки. В Україні на пд. межі ареалу, трапляється в Карпатах, Розточчі, Опіллі, на Поліссі, в Правобережному Лісостепу та Гірському Криму. Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Льв, Ів, Зк, Чц, Тр, Хм, Вн, Пл, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, від кількох до 2–3 десятків особин, зрідка до 1–3 сотень (на Поліссі); кількість їх зменшується.

Причини зміни чисельності

Витоптування, випасання, пожежі й осушення, в меншій мірі — вирубування лісів, зміна природних лісових масивів штучними, та підтоплення.

Умови місцезростання

Тіністі сирі ліси, зокрема ділянки з розрідженим трав'янистим або моховим покривом, заболочені галявини і луки, серед чагарників, по краях боліт. Зростає на бідних кислих та слабко кислих ґрунтах від середньосухох до вологих і сирих, у затінених місцях та напівтіні, рідше при повному освітленні, в угрупованнях кл.

Quercus-Fageteta (союзи *Fagion sylvaticae*, *Luzulo-Fagion*) та *Vaccinio-Piceetea* (в смеречинах порядку *Vaccinio-Piceetalia excelsae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна жовтувато-зелена рослина, 10–20 (25) см заввишки. Типовий симбіомікотроф з підземним коралоподібно розгалуженим кореневищем. Стебло майже безлисте, в нижній частині має 3–4 лускоподібних листки. Суцвіття негусте, з 3–12 квіток. Приквітки дуже маленькі, блідо-жовті, плівчасті. Квітконіжки скручені, значно коротші від зав'язі. Квітки зеленкуваті. Листочки оцвіттини видовжено-ланцетні, 4–6 мм завдовжки, жовтувато- або зеленкувато-білуваті, інколи з червонувато-бурими верхівками, губа довгас-

та або овальна, трилопатева, з невеликими бічними лопатями, при основі з червонуватими смужками і цятками. Цвіте в червні–липні. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується переважно насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II СІТЕС. Охороняється в Карпатському БЗ, «Розточчя», «Медобори», «Черемському», Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, Карпатському та «Подільські Товтри» НПП. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, вирубка лісів, випасання, організація місць рекреації.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Лікарське.

Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Загальський, 2001; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Смик, Бортяк, 1988; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автори: І.А. Тимченко, О.О. Орлов, І.І. Чорней
Фото: В.В. Буджак, Р.Я. Кіш (вставка)

